Μικρό σημείωμα με αφορμή τα 20 χρόνια από τον θάνατο του Χαρίλαου Φλωράκη

Ήταν Κυριακή μεσημέρι, πριν είκοσι χρόνια, όταν χτύπησε το κουδούνι και μπήκε ο φίλος μου κλαμένος, η μόνη κουβέντα που είπε ήταν «Πέθανε ο Χαρίλαος» κι εγώ πάγωσα. Αυτή η σκηνή, ίσως κάπως παραλλαγμένη, επαναλήφθηκε σε πολλά σπίτια εκείνη την ημέρα, άλλωστε μαζί με τον Χαρίλαο Φλωράκη έφευγε μια γενιά αγωνιστών και αγωνιστριών, όμως δεν ήταν μόνο αυτός ο λόγος της ταραχής.

Τα βιογραφικά στοιχεία είναι λίγο πολύ γνωστά. Ο Χαρίλαος Φλωράκης γεννήθηκε το 1914 στη Ραχούλα Καρδίτσας, φοίτησε στην επαγγελματική σχολή των Ταχυδρομείων Τηλεγραφίας και Τηλεφωνίας (ΤΤΤ) και εν συνεχεία εργάστηκε στον ίδιο χώρο. Το 1929 οργανώνεται στην ΟΚΝΕ και το 1941 στο ΚΚΕ, ενώ παράλληλα με την πολιτική έχει και συνδικαλιστική δράση. Με αυτή τη διπλή ιδιότητα, του μέλους του ΚΚΕ και του συνδικαλιστή στα ΤΤΤ, το 1942 καθοδηγεί και οργανώνει την πρώτη μεγάλη απεργία στην κατεχόμενη Ευρώπη, γνωστή ως «η απεργία των Τριατατικών», η οποία ήταν νικηφόρα. Οργανώθηκε στο ΕΑΜ την επόμενη της ιδρύσεως του, πολέμησε μέσα από τον ΕΛΑΣ με το ψευδώνυμο «Καπετάν Γιώτης» και στη συνέχεια προσχώρησε στις τάξεις του ΔΣΕ. Το 1949 με την υποχώρηση πέρασε στην υπερορία και μέσω Ρουμανίας βρέθηκε στην ΕΣΣΔ, όπου εκεί συνέχισε τις σπουδές του στην Ακαδημία Πολέμου Φρούνζε. Το 1954 επιστρέφει στην Ελλάδα, με εντολή του κόμματος και λίγους μήνες μετά την άφιξη του συλλαμβάνεται, οδηγείται μαζί με άλλα στελέχη του ΚΚΕ σε δίκη, ήταν μέλος της Κεντρικής Επιτροπής ήδη από το 1949 και καταδικάζεται σε ισόβια κάθειρξη το 1960. Αποφυλακίζεται το 1966, συλλαμβάνεται εκ νέου το 1967 και εξορίζεται. Το 1972 εξελέγη Πρώτος Γραμματέας της ΚΕ του ΚΚΕ ενώ ήταν εκτοπισμένος, απέδρασε και μετέβη στη Μόσχα. Το 1974 ήταν από τους πρώτους πολιτικούς εξόριστους που επέστρεψαν στην χώρα και στις εκλογές του ίδιου έτους εξελέγη βουλευτής. Εκλέγεται Γενικός Γραμματέας (ΓΓ) της ΚΕ του ΚΚΕ το 1978, το 1982 και το 1987, ενώ το 1989 εκλέγεται Πρόεδρος της ΚΕ του ΚΚΕ και εν τέλει το 1991 Επίτιμος Πρόεδρος του ΚΚΕ, τίτλο που φέρει ως το τέλος της ζωής του. Υπήρξε ένας εκ των εμπνευστών του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου και ο πρώτος πρόεδρος του σχηματισμού, θέση που κράτησε από το 1989 έως το 1991. Επανεκλέγεται βουλευτής σε κάθε εκλογική αναμέτρηση από το 1974 έως το 1990. Παραμένει μέλος του ΚΚΕ και έχει έντονη αντιιμπεριαλιστική δράση μέχρι το τέλος της ζωής του, το 2005.

Σίγουρα μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι πρόκειται για μια περιπετειώδη, ταραχώδη και ενδιαφέρουσα ζωή, πάρα ταύτα δε διαφέρει από τη ζωή πολλών μελών του ΚΚΕ ή μελών άλλων

κομμουνιστικών κομμάτων που έθεσαν τον εαυτό τους και το βίο τους στην υπόθεση της επανάστασης. Το σημαντικό στην περίπτωση του Χαρίλαου Φλωράκη είναι όσα συμπυκνώνονται στο πρόσωπο του. Κατά τη διάρκεια της θητείας του το ΚΚΕ κατέστη νόμιμο και σχεδόν εγγυητής -τουλάχιστον ηθικά- της μετάβασης του πολιτεύματος. Ήταν ο εμπνευστής και εκ των βασικών πρωταγωνιστών της ίδρυσης και υλοποίησης του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (1989-1991), όπου αν και η κατάληξη μόνο ευκταία δεν ήταν, η σύλληψη είχε σημαντικές πολιτικές προεκτάσεις και άφησε ιστορικές παρακαταθήκες. Πίεσε για την αναγνώριση της εθνικής αντίστασης (1982) και συναίνεσε στην καταστροφή των φακέλων κοινωνικών φρονημάτων (1989) και ενώ ως επιστημόνισσα διαφωνώ κάθετα με την καύση, παράλληλα θεωρώ ότι -πολιτικά- ήταν ένας τρόπος υπέρβασης της εμφυλιοπολεμικής τομής και μια πορεία προς τη λήθη της μεταπολεμικής συνθήκης. Στήριξε επί τοις ουσίας τη γυναικεία ισοτιμία με την υπόδειξη της Μαρίας Δαμανάκη ως αντικαταστάτριας του στη θέση της Προέδρου του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου (1991) και τη στήριξη του στην εκλογή της Αλέκας Παπαρήγα ως ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ (1991). Οι προαναφερθείσες ήταν οι πρώτες γυναίκες αρχηγοί κόμματος στο ελληνικό κοινοβούλιο και η Α. Παπαρήγα η μακροβιότερη αρχηγός κόμματος με αδιάλειπτη παρουσία.

Φυσικά όσα περιεγράφηκαν αποτελούν κοινωνικά αιτήματα της βάσης που έπρεπε να αρθρωθούν πολιτικά για να υλοποιηθούν. Το ΚΚΕ είναι ένα πολιτικό συλλογικό υποκείμενο που συνέβαλε σε αυτή την κατεύθυνση, ωστόσο είναι αδύνατο να αγνοηθεί η συμβολή του Χαρίλαου Φλωράκη σε αυτές τις συλλογικές διαδικασίες. Στο πρόσωπο του, δηλαδή στο πρόσωπο του ΓΓ της ΚΕ του ΚΚΕ, συγκεφαλαιώνονται όλες οι αντιφάσεις, οι τάσεις, οι διαφωνίες, η διαπάλη που μπορεί να υπάρχει εντός ενός ΚΚ. Ενώ προς τα έξω παρουσιάζεται ένα κόμμα αραγές το οποίο ως φορέας παρεμβαίνει και εκκινεί ή συναινεί στις πολιτικές διαδικασίες, το ίδιο το κόμμα είναι αποτέλεσμα διεργασιών, συμβιβασμών και αποφάσεων. Και φυσικά αυτό ισχύει για όλα τα κόμματα, όχι μόνο για το ΚΚΕ.

Πιο συγκεκριμένα, ο Χαρίλαος Φλωράκης, ως ΓΓ του ΚΚΕ ανέλαβε να φέρει σε πέρας την (ανα)συγκρότηση του κόμματος σε συνθήκες νομιμότητας και αποδείχθηκε ένα στοίχημα δύσκολο, θα μπορούσαμε να το παρομοιάσουμε με τη διαδικασία ίδρυσης ή ίσως πιο σωστά επανίδρυσης του. Το ΚΚΕ έπρεπε να επανεφεύρει τον εαυτό του, να συστηθεί εκ νέου στην κοινωνία, μιας και οι αλλαγές στο κοινωνικοπολιτικό και νομικό πλαίσιο το ανάγκαζαν να αναδείξει πλευρές έως τώρα αθέατες και παράλληλα να ανοιχτεί στην κοινωνία έτι περεταίρω. Η ηγεσία του ΚΚΕ έπρεπε να διαχειριστεί την ασυνέχεια, η οποία είναι πάντα παράγωγο τομής και η μεταπολιτευτική τομή ήταν συγκλονιστική. Η νέα γενιά δεν συνομιλούσε με τις προηγούμενες, οι συνθήκες παρανομίας, εκτοπισμών και υπερορίας με τις συνθήκες άπλετης νομιμότητας διαφέρουν όσο η ημέρα με τη νύχτα. Η κεκτημένη ταχύτητα της φυγής προς τα εμπρός που έδωσε η μεταπολίτευση άλλαξε σημαντικά το κοινωνικό περιβάλλον, αλλά όχι για όσους και όσες είχαν ενσωματώσει την παρανομία εντός τους, εκείνοι και εκείνες θα χρειαζόντουσαν περισσότερο χρόνο. Σε ένα κόμμα που όπως λέει χαρακτηριστικά η Α.Παπαρήγα «…είχε στερηθεί τη φυσιολογική διαδοχικότητα των γενεών, στην ανάπτυξη του. Δυο γενιές στελεχών έλειψαν, η μια από τα δολοφονικά χτυπήματα του πολέμου και των κατοπινών διωγμών, η άλλη λόγω της διάλυσης των κομματικών οργανώσεων μέσα στην Ελλάδα». Παράλληλα οι αθρόες

στρατολογίες, κυρίως νέων σε ηλικία υποκειμένων, μεταβάλουν το δημογραφικό προφίλ του κόμματος, με κάθε στρατολογία πέφτει ο μέσος όρος ηλικίας, ότι ακριβώς συμβαίνει και στα άλλα κόμματα του αριστερού ημισφαιρίου εκείνη την περίοδο. Ο Χαρίλαος Φλωράκης συνέβαλε σημαντικά στην ομαλοποίηση αυτής της μετάβασης, από την παρανομία στη νομιμότητα και από την παλιά φρουρά στη νέα γενιά αξιοποιώντας: τη συνεργασία και την εναλλαγή σε στελεχιακές θέσεις, την επιλογή συνεργατών και συνεργάτιδων από ποικίλες ηλικιακές ομάδες και την απόρριψη -σε ένα βαθμό- των έμφυλων στερεοτύπων. Πρόκειται για χρήσιμες πρακτικές στην κομματική οικοδόμηση οι οποίες κληροδοτούν συγκεκριμένη κουλτούρα στο ΚΚΕ, τουλάχιστον σε ότι αφορά στην επιλογή στελεχών και βασίζεται στο συγκερασμό εμπειρίας και νέων ιδεών.

Στο ιδεολογικοπολιτικό πεδίο ο Χαρίλαος Φλωράκης υπήρξε σταθερός και προσηλωμένος στις αποφάσεις του ΚΚΕ και του διεθνούς κινήματος, έχοντας ως γνώμονα τόσο την επιβίωση του κόμματος όσο και τη σταθερότητα στις αρχές του. Είναι σημαντική η στάση του στο 13ο συνέδριο του ΚΚΕ και πιο πριν στην πλατιά ολομέλεια για τις θέσεις του συνεδρίου, μιας και η επιμονή του στις βασικές ιδεολογικοπολιτικές αρχές του ΚΚΕ από ιδρύσεως του, όπως και στις οργανωτικές αρχές που διέπουν ένα κόμμα νέου τύπου υπήρξε καθοριστική για τις εξελίξεις στο κόμμα. Είναι βέβαιο πως η δική του υποστήριξη, με δεδομένη την εύθραυστη ισοπαλία μεταξύ των ομαδώσεων εντός του κόμματος, έγειρε αποφασιστικά την πλάστιγγα προς την πλευρά της ομάδας που επικράτησε, εκείνης που είχε τη «σκληρή γραμμή» και εξέλεξε γραμματέα την Α. Παπαρήγα. Επιπροσθέτως ως Πρόεδρος του ΚΚΕ και μετά ως Επίτιμος Πρόεδρος του ΚΚΕ ενίσχυσε την ηγεσία του κόμματος στη διπλή διάσπαση του ΚΚΕ (1991), όπως και στη μετέπειτα διαδικασία ανασυγκρότησης του (1991-1996). Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ενώ ο ίδιος είχε προτείνει τη δημιουργία του Συνασπισμού, ήταν υπέρμαχος του κατευνασμού των σχέσεων μεταξύ ΚΚΕ και ΚΚΕ(εσ) και όπως αναφέραμε και παραπάνω, επεδίωκε την ανανέωση των γενεών δεν έπεσε στην παγίδα ούτε της αυτοδικαίωσης, ούτε της ανανέωσης για την ανανέωση. Όταν ο Χαρίλαος Φλωράκης αντιλήφθηκε ότι ο Συνασπισμός θα ήταν καταστροφικός για το λαϊκό κίνημα, τουλάχιστον έτσι όπως το οραματιζόταν ο ίδιος, συμφώνησε να δοθεί αποφασιστικό τέλος σε αυτό το σχέδιο.

Πιο συγκεκριμένα: η σύλληψη του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου ήταν -με έναν τρόπο- η καθ' ημάς εφαρμογή της Περεστρόικα και μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι εκ του αποτελέσματος δεν ήταν ένα επιτυχημένο εγχείρημα. Ωστόσο, η λογική που συνέχει τη συγκρότηση του Συνασπισμού διέπει συνολικά τη συγκρότηση πολιτικών μετωπικών σχηματισμών και περιγράφει την αντίληψη του ΚΚΕ για τα μετωπικά σχήματα, τουλάχιστον σε συνθήκες νομιμότητας, μιας και το παράδειγμα της ΕΔΑ που έχει προηγηθεί έχει εντελώς διαφορετική πλαισίωση. Ο ίδιος ο Χαρίλαος Φλωράκης φαίνεται να αναφέρει σε συνέντευξη για τη βιογραφία του «…τις συνεργασίες και τις συμμαχίες πάντα τις ήθελε το ΚΚΕ. Από τη γέννηση του. Άλλοτε τις επεδίωξε, χωρίς να το κατορθώσει, όπως στα 1936 με το Σύμφωνο Σοφούλη-Σκλάβαινα. Άλλοτε τις επιδίωξε και το κατόρθωσε, όπως κατά την Κατοχή με το ΕΑΜ. Άλλοτε τις προσπαθούσε και τα μισοκατάφερνε, όπως στην περίοδο 1951-1967 με την ΕΔΑ. Άλλοτε τις επιζητούσε, αλλά γκρεμίζονταν, όπως στα 1974 με την Ενωμένη Αριστερά. Και άλλοτε και τις επιζητούσε και τις προχωρούσε, όπως στην περίπτωση του Συνασπισμού στα 1989-1991. Με άλλα

λόγια: με την επιμονή μου στα 1986-1989 να χτιστεί ο Συνασπισμός της Αριστεράς και της Προόδου, δεν έφερνα καμία καινοτομία στο Κόμμα, αλλά εφάρμοζα μια πάγια πολιτική του – την πολιτική των συμμαχιών». Δηλαδή, ακόμη και μετά την παταγώδη αποτυχία του Συνασπισμού και μια οδυνηρή διάσπαση για το κόμμα ο Χαρίλαος Φλωράκης, αν και ασκεί δριμεία κριτική και αυτοκριτική για το εγχείρημα, δεν απεμπολεί τη λογική των συμμαχιών

Ακριβώς αυτή την κουλτούρα συνεργασίας και τη μετωπική αντίληψη φέρει κάθε πολιτική κίνηση του

Χαρίλαου Φλωράκη και αυτό το βλέπουμε στο 15ο συνέδριου του κόμματος (1996) όπου προτείνεται ως κοινωνικοπολιτικός φορέας συσπείρωσης ένας μετωπικός σχηματισμός, το Αντιιμπεριαλιστικό, Αντιμονοπωλιακό, Δημοκρατικό Μέτωπο (ΑΑΔΜ), φυσικά η αρνητική εμπειρία του παρελθόντος έχει συνυπολογιστεί στο σχεδιασμό. Με την ασφάλεια της χρονικής απόστασης -σχεδόν τριάντα χρόνια

από το 15ο συνέδριο- μπορούμε να πούμε ότι το ΑΑΔΜ εμφορείται από την ίδια λογική που αναπτύσσεται και στη συγκρότηση του Συνασπισμού, σίγουρα ακουμπώντας λιγότερες προσδοκίες στην κοινοβουλευτική διέξοδο, αλλά με μια πλατιά αντίληψη για τις διαταξικές συμμαχίες και τις

πολιτικές συνεργασίες. Μια αντίληψη του ΚΚΕ η οποία στον 21ο αιώνα αλλάζει, όπως το θέτει το ίδιο το κόμμα συγκεκριμενοποιείται, ίσως στενεύει κάπως, στην επιλογή συμμάχων, τουλάχιστον αυτό

αποτυπώνεται στο 19ο συνέδριο του ΚΚΕ (2013).

Ο Χαρίλαος Φλωράκης, η γενιά του, η λογική του, αυτό που εκφράζει οριοθέτησαν τον χαρακτήρα του νόμιμου ΚΚΕ (1974) και μετά τη διπλή διάσπαση και τις ανατροπές στις σοσιαλιστικές δημοκρατίες (1991) οριοθέτησαν εκ νέου το κόμμα, επικαιροποίησαν, τη λειτουργία, τις αρχές και επιβεβαίωσαν τον στόχο του. Με προσήλωση στη στρατηγική και εμπιστοσύνη στην επόμενη γενιά. Γι’ αυτό και στις φοιτητικές εκλογές, είκοσι χρόνια μετά το «φευγιό» του -όπως θα το έλεγε ο ίδιος- ακούστηκε το σύνθημα:

«Για του λαού τη νίκη / στη μάχη πάντα πρώτοι

Όρκος στη μνήμη / του Καπετάνιου Γιώτη»

Η Αιμιλία Βήλου είναι Υποψήφια Διδακτόρισσα Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Επιστημονική Συνεργάτιδα του ΕΝΑ Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών